

УДК 94(477.8)

Ніколаєва Н. Б.,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
історичного факультету, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
nimrodel-n@yandex.ru

**РЕПРЕСОВАНИЙ ВИКЛАДАЧ
КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БОГДАНОВИЧ БОРИС ВІКТОРОВИЧ**

Розглянуто біографію викладача КДУ Б. Богдановича. Проаналізовано його життя та діяльність. Досліджено причини його арешту та негативного ставлення чекістів до представників українських наукових осередків у 1920-х – 1930-х рр.

Ключові слова: ГПУ, УССР, НКВД, ВУАН, чекісти, науковці, інтелігенція, український визвольний рух, українізація.

Дослідження масових політичних репресій більшовицької партії проти українського народу в 1918–1991 рр. є одним з важливих завдань української історичної науки. Донедавна більшість архівних матеріалів про ці події були малодоступними та зберігалися у закритих «спецхранах» КПСС–КПУ і ЧК–КГБ, що не давало історикам розібратись у причинах та наслідках репресій. Вкрай актуальним для дослідників є аналіз біографій репресованих українських вчених. Ця стаття присвячена маловідомій біографії викладача КДУ Бориса Богдановича.

На сьогодні спеціальні праці, у яких би детально аналізувалася біографія Б. Богдановича практично відсутні. Проте в останні роки науковцями було опубліковано ряд важливих збірників документів про політичні репресії сталінського періоду, де вперше було оприлюднено унікальні документи з колишніх радянських «спецхранів» [2; 3 і інші]. Протягом 1991–2015 рр. неодноразово проводилися Всеукраїнські і Міжнародні наукові конференції, де брали участь не лише українські, але й закордонні вчені [11; 12; 22 та інші]. Стало набагато більше відомо про «не заретушовані» біографії керівників Комуністичної партії СРСР і УРСР, які до 1991 р. подавалися у значно урізаному вигляді, про репресії партійного керівництва в роки розгулу сталінських політичних репресій [8; 16 та інші]. Поступово досліджуються раніше зовсім невідомі біографії чекістів, які здійснювали політичні репресії [9; 10; 15 та інші]. Серед найбільш важливих праць про долю репресованих київських викладачів слід назвати дослідження І. Біласа [2], С. Білокозя [3], В. Заруби [6], Д. Табачника [21], Ю. Шаповала [23; 24], О. Рубльова [13; 19], Л. Шевченко [25], О. Юркової [26], В. Скопенка, В. Короткого, І. Тищенко [17], К. Довганя [5], Н. Литвин [7] та багатьох інших. Про те, що зазначена тематика викликає значне зацікавлення у науковців свідчить факт, що про політичні репресії комуністичного режиму проти української інтелігенції, селян та інших прошарків українського народу у сталінський період історії ХХ століття вже опубліковано кілька тисяч наукових публікацій, які годі перелічити у цьому вступі [18]. Завдяки всім цим науковим працям українське суспільство вже знає досить багато про політичні репресії в роки сталінщини. У процесі наукового аналізу проблеми попередніми дослідниками було з'ясовано причини, мотиви й ідеологічне підґрунтя терору, розв'язаного радянською владою проти українців в 1930–53 рр., виокремлено та проаналізовано специфіку і особливості поширення терору, встановлено безпосередній зв'язок із репресіями в УССР і ССРСР.

Мета публікації. За допомогою як опублікованих, так і маловідомих документів НКВС та Комуністичної партії України детально з'ясувати біографію, діяльність та обставини арешту і засудження викладача КДУ Б. Богдановича.

Викладач Київського державного університету фізик Богданович Борис Вікторович народився 15 червня 1910 р. в с. Камишно Миргородського району Полтавської області. Його батько був лікарем, помер в 1921 р. Мати – Богданович Марія Семенівна, працювала лікарем, померла в 1935 р. До революції Б. Богданович жив на утриманні у батьків. У 1934 р. Б. Богданович закінчив хіміко–технологічний інститут у Києві. У 1936 р. став кандидатом фізичних наук, звання було присвоєно Президією АН УРСР. На момент арешту працював доцентом фізико–математичного факультету Київського державного університету і викладачем фізики 7 київської повної школи. Був безпартійним, хоча в 1926 р. вступив до кандидатів ЛКСМУ в механічному технікумі Петровського району, звідки був виключений на початку 1927 р. Дружина – Глікман Міріам (Міппа) Ісаївна була викладачем 2 школи м. Києва. Теща – Глікман Гіта Семенівна, була бухгалтером маслозаводу. Тесть – Глікман Ісай Якович, референт Київського промторгу. Сестра дружини – Глікман Дуся Ісаївна, у 1937 р. мала 18 років, вчилася. З ними жила бабуся дружини на прізвище Штеренберг, 80 років [4, арк. 13].

Б. Богданович після виключення з комсомолу (очевидно, за «антирадянські вислови») вважався у чекістів «підозрілою особою», неодноразово заарештовувався ДПУ–НКВС УСРР. Так в жовтні 1928 р. він був заарештований ДПУ «за троцькізм» і просидів під вартою до середини грудня 1928 р. Наступного разу був заарештований ДПУ УСРР в січні 1929 р. і був під вартою до кінця січня 1929 р., і знову – за свої політичні висловлювання. Втретє був заарештований ДПУ УСРР 27 листопада 1935 р. і був звільнений 27 січня 1936 р.

Історія обшуків і арештів Б. Богдановича до 1935 р. добре прослідковується за віцілим чекістськими документами. Зберігся протокол трусу (обшуку) співробітниками НКВС Б. Богдановича від 27 жовтня 1928 р. В цей день інспектор 2 групи робітничо–селянської міліції Іванівський¹ на підставі ордеру 143 від 26.10.1928 р. та артикулів 173–185 КПК УСРР провів обшук у помешкання Б. Богдановича на вул. Кирилівській, б. 41, кв. 2. Були присутні свідки Ф. Андріянов та Є. Дубровський. Оголосивши постанову про обшук, Іванівський просив добровільно видати зброю. В результаті обшуку зброї виявлено не було, але було вилучено 157 арк. та 42 арк. друкованого матеріалу «опозиційного характеру», 54 листа (частина з них – листування з засланими партійними опозиціонерами), 4 блокноти з адресами та помітками, книга–проект програми Комінтерну А. Троцького, білет збору на користь засланих опозиціонерів, 16 різних фотографій. При цьому Б. Богданович протестував проти огляду його паперів, адже ордер був виписаний лише на виявлення зброї [4, арк. 6].

Також у справі є довідка окружного відділу ДПУ УСРР №461/46615 від 12.12.1928 р. про те, що Б. Богданович утримувався під вартою в КОО ДПУ з 27 жовтня до 13 грудня 1928 р. і був звільнений під підписку про невиїзд (з умовою щотижневої явки в окружний відділ Київського ДПУ до закінчення слідства). Довідку підписав секретар

¹ Можливо – Іванівський.

Київського окружного відділу ДПУ УСРР Дерипаско та начальник УЧОСО¹ Козаков [4, арк. 7–8].

На цьому пригоди Б. Богдановича не закінчились. У справі є довідка Київського центрального будинку примусових робіт №2 (БУПР ч. 2–ц) №3770 від 13 лютого 1929 р. У ній зазначено, що Б. Богданович утримувався у Київському об'єднаному Бупрі з 23 січня до 13 лютого 1929 р. і був звільнений згідно з відношенням КОВДПУ №161959 від 13.02.1929 р. [4, арк. 9]. Цей факт підтверджується довідкою довідка окружного відділу ДПУ УСРР від 14.02.1929 р. про те, що Б. Богданович утримувався під вартою в КОО ДПУ саме з 23 січня до 13 лютого 1929 р. і був звільнений під підписку про невиїзд з Києва (з умовою щотижневої явки в окружний відділ Київського ДПУ до закінчення слідства). Довідку підписав секретар Київського окружного відділу ДПУ УСРР Дерипаско та начальник УЧОСО Козаков [4, арк. 10].

27 квітня 1929 р. співробітниками ДПУ УСРР на підставі ордеру №3956 від 27.04.1929 р. було зроблено ще один обшук у помешканні Б. Богдановича на вул. Кирилівській, б.41, кв. 2. За результатами обшуку було вилучене різне листування [4, арк. 11].

У посвідченні №72 від 27 січня 1936 р. слідчої частини управління місць ув'язнення НКВС УССР (київські місця ув'язнення та промколонія) зазначено, що Б. Богданович утримувався у Київській промколонії та МУ з 27 листопада 1935 р. до 27 січня 1936 р. і був звільнений на підставі ордеру №13 від 26.01.1936 р. [4, арк. 12].

Як видно з зазначених документів, діяльність Б. Богдановича чекісти вважали «опозиційною», і старалися «перевиховати» його. Коли почався масовий сталінський терор, Б. Богданович був одним з тих, хто вже давно «перебував на олівці» у чекістів. І тому його арешт «за троцькізм» був цілком прогнозований. Цього разу у справі НКВС УРСР на «викладача–троцькіста» є навіть речові докази – вилучені листівки (щоправда, судячи з матеріалів справи, невідомо чи справжні, чи підкинуті чекістами). Наявність речових доказів у справах НКВС за 1937 р. – це неабияка рідкість. Саме їх виявлення і стало підставою для арешту Б. Богдановича.

22 жовтня 1937 р. оперуповноважений 4 відділу УДБ НКВС УРСР Хромой розглянув матеріали зі звинувачення Б. Богдановича «у злочинах, передбачених ст. 54–8 та 54–11 КК УРСР» за участь «у контрреволюційній троцькістській організації». Вирішивши, що його перебування на волі може відбитися на проведенні слідства, Хромой підготував постанову про обрання міри запобігання для Б. Богдановича утримання під вартою в спецкорпусі Київської тюрми. Цю постанову затвердили начальник відділення 4 відділу УДБ НКВС УРСР Борисов та начальник 4 відділу УДБ НКВС УРСР Перцов [4, арк. 1].

У той же день військовий прокурор Київського військового округу дивоєнурист Калошин розглянув матеріали, представлені йому УДБ НКВС УРСР щодо Б. Богдановича і виніс постанову про його арешт. Взяти до уваги, що він підозрюється в участі у контрреволюційній троцькістській «організації», за що передбачено покарання ст. 54–8, 54–11 КК УРСР, Калошин постановив обрати мірою запобігання утримання під вартою в спецкорпусі при Київській тюрмі [4, арк. 2]. В подальшому Б. Богданович утримувався у Лук'янівській в'язниці.

¹ УЧОСО – скоріше за все, рос. Учетно–справочный отдел.

23 жовтня 1937 р. керівництвом НКВС УРСР було підписано ордер №839 про обшук та арешт Б. Богдановича, який проживав у Києві за адресою вул. Іллінська, б. 20, кв. 2 [4, арк. 3]. В той же день співробітник НКВС УРСР Шаранда провів обшук в квартирі у Б. Богдановича [4, арк. 4].

Постановою від 5 листопада 1937 р. начальник відділення НКВС УРСР Шор вирішив додати «троцькістські листівки» до справи №123² зі звинувачення Б. Богдановича. У постанові зазначено, що вони були виявлені 25.09.1937 р. і прислані Петровським районним комітетом КП(б)У [4, арк. 15].

6 листопада 1937 р. начальник відділення НКВС УРСР Шор розглянув матеріали на Б. Богдановича і вирішив, що він був «учасником троцькістської організації, а також з 10.02.1929 р. до 27.11.1935 р. був секретним співробітником НКВС УРСР, зберігав у себе вдома з 1927 р. до 25.09.1937 р. листівки підпільної троцькістської організації, які здав співробітникам УДБ НКВС УРСР». Згідно з ст. 126 та 127 КПК УРСР Шор постановив притягнути Б. Богдановича до відповідальності і пред'явити обвинувачення в тому, що він «при зустрічах і в розмовах з окремими людьми займався пропагандою троцькістських поглядів», і «з 1927 р. зберігав в себе в дома троцькістські листівки, і не здав їх чекістам». З цим рішенням погодився начальник 4 відділу НКВС УРСР Перцов. Копія документа була направлена Прокурору [4, арк. 14].

Як же провадилось слідство у справі Б. Богдановича? У справі підшиті чимало документів слідства: заява Б. Богдановича від 25.10.1937 р. [4, арк. 20–24, 25–27], заява Б. Богдановича від 26.10.1937 р. [4, арк. 28–33], протокол допиту Б. Богдановича від 29.10.1937 р. [4, арк. 34–50], додатковий протокол допиту Б. Богдановича від 31.10.1937 р. [4, арк. 66–73, 74–85], власноручні свідчення Б. Богдановича від 02.11.1937 р. [4, арк. 86–97], протокол допиту Б. Богдановича від 05.11.1937 р. [4, арк. 98–101], протокол допиту Б. Богдановича від 06.11.1937 р. [4, арк. 102–103], додатковий протокол допиту Б. Богдановича від 06.11.1937 р. [4, арк. 104–106], додаткові свідчення Б. Богдановича про Гольдмана Олександра Генріховича, Ізраїлевича Льва Абрамовича, Мархасіна Марка Мойсейовича від 28.11.1937 р. [4, арк. 113–117], протокол очної ставки між Б. Богдановичем та Є. Костюченком від 20.12.1937 р. [4, арк. 119–122]. У всіх цих протоколах чекісти приписали обвинувачуваному активну «троцькістську діяльність», зв'язок з іншими «троцькістами» тощо. Яким чином готувалися ці протоколи добре видно із матеріалів про реабілітацію Б. Богдановича: прокуратурою було з'ясовано, що у 1937–38 рр. подібні протоколи складали самі чекісти, і давали на підпис заарештованим, щоб вони оговорювали себе.

14 листопада 1937 р. Шор та Хатаневер підготували обвинувальний висновок у справі Б. Богдановича. В ньому повторялись ті ж самі обвинувачення: що Б. Богданович з 1927 р. брав участь в «троцькістській організації», розповсюджував літературу, збирав кошти для висланих членів компартії тощо [4, арк. 109–111]. Вони дійшли до висновку, що справа на Б. Богдановича, як на «соціально

² Слідча справа №123 про антирадянську право–троцькістську організації на Україні мала не менше 18 томів. На Б. Богдановича – 9 том, старі номери справи – 266877, потім – П–405739 і нарешті 49475–фп. За справою №123 у 1937 р. було засуджено і деяких інших викладачів Київського державного університету, наприклад, Ш. Германа та Ф. Беляєва.

небезпечну особу», повинна бути направлена на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР.

15 листопада 1937 р. військовий прокурор Київського військового округу диввоєнрист Калосин розглянув слідчі матеріали на Б. Богдановича. Вирішивши, що 1926–28 рр. Б. Богданович брав участь в поширенні «троцькістських листівок і літератури», а згодом тричі заарештовувався ДПУ УСРР, Калосин постановив, що достатніх даних для вирішення справи у судовому порядку все ж не було добуто. Але наявними матеріалами Б. Богданович характеризувався як «соціально-небезпечна особа». Тому постановив з пропозиціями 4 відділу УДБ НКВС УРСР погодитись і направити справу на розгляд особливої наради при НКВС СРСР [4, арк. 112]. Сама тональність документу показує, що тодішнє «правосуддя» таким і близько не було: людей за найменшою підозрою у «троцькізмі» одразу ж передавали під суд, навіть якщо під час «слідства» не було встановлено достатньо їх провини. Але на цьому слідство не завершилось. Б. Богдановича продовжували допитувати і в листопаді та грудні 1937 р.

19 грудня 1937 р. начальник відділення НКВС УРСР Шор та начальник 4 відділу УДБ НКВС УРСР майор держбезпеки Хатаневер підготували новий обвинувальний висновок на Б. Богдановича. Його затвердили нарком внутрішніх справ УРСР комісар державної безпеки 2 рангу І. Леплевський та прокурор СРСР А. Вишинський. В документі повторювались стандартні звинувачення у «троцькізмі», про які вже говорилося вище. Автори обвинувального висновку постановили передати справу Богдановича на розгляд Військової колегії Верховного суду СРСР в порядку постанови ЦВК СРСР від 01.12.1934 р. [4, арк. 127–129, 123–125].

20 грудня 1937 р. в м. Києві відбулось підготовче засідання виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР, де головував диввоєнрист А. М. Орлов, членами були бригадоєнрист І. М. Зарянов та військовий юрист 1 рангу Ф. А. Клімін, секретарем військової юрист 1 рангу А. А. Батнер. Участь в засіданні взяв помічник прокурора СРСР М. Ю. Рагінський [4, арк. 130]. В той же день, якщо вірити чекістській документації, Б. Богдановичу було вручено обвинувальний висновок [4, арк. 131].

21 грудня 1937 р. в м. Києві відбулось судове засідання виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР, де головував диввоєнрист А. М. Орлов, членами були бригадоєнрист І. М. Зарянов та військовий юрист 1 рангу Ф. А. Клімін, секретарем військової юрист 1 рангу А. А. Батнер. Як водилося, засідання тривало дуже недовго. В останньому слові Б. Богданович попросив зберегти йому життя [4, арк. 132].

Судді видалилися на нараду, потім повернувся і оголосили вирок. Він був прогнозованим: у ньому було перелічено всі ті ж обвинувачення, які були вказані в обвинувальному висновку. Богдановича Б. В. було засуджено до вищої міри покарання – розстрілу з конфіскацією всього особистого майна. Цей вирок згідно з постановою ЦВК СРСР від 01.12.1934 р. підлягав негайному виконанню [4, арк. 133].

У справі збереглася довідка начальника 12 відділу 1 спецвідділу НКВС СРСР лейтенанта держбезпеки Шевельова (підписав інший співробітник), що Б. Богданович був розстріляний 22 грудня 1937 р. в Києві [4, арк. 134]. Скоріше за все, він похований на території спецоб'єкту НКВД у Биківні.

Відновлення справедливості щодо Б. Богдановича стало можливими лише після смерті Й. Сталіна. У липні 1956 р. його дружина Глікман Мірра Ісаївна написала заяви до Генерального прокурора СРСР та військового прокурора УРСР з проханням повідомити їй про долю чоловіка [4, арк. 136–137].

У зв'язку зі скаргами родичів у 1956–58 рр. було проведено додаткове розслідування. 18 листопада 1958 р. військова колегія Верховного суду СРСР своїм рішенням №4н–3427/58 постановила відмінити вирок від 21.12.1937 р. щодо Б. Богдановича та припинити провадження справи у зв'язку з відсутністю складу злочину [4, арк. 309, 311].

У 1989 р. та у 2008 р. син Б. Богдановича – Богданович Віктор Борисович звертався до архіву КДБ (а потім – СБУ) і знайомився зі справою батька [4, арк. 315–316].

Висновки. Судячи з матеріалів архівної кримінальної справи, Б. Богданович був талановитим молодим фізиком і міг сприяти розвитку вітчизняної науки. Однак комуністи вважали за краще його розстріляти за «троцькізм». Так підірвалася міць української технічної науки. Найтой час КП(б)У більше були потрібні молоді люди, душою і тілом віддані Комуністичній партії, а не сумлінні науковці. Запідозрених у «політичних ухилах», як видно з долі Б. Богдановича, жорстоко карали.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З., Рубльов О. С. Історія під пресою ідеології // Зневажає Кліо: Зб. на пошану акад. НАН України П. Т. Тронька / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: Ю. З. Данилюк (голов. ред.) та ін. – К., 2005. – С.3–74.
2. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х т. – К.: Либідь: Військо України, 1994. – Кн.1. – 422 с.; Кн.2. – 428 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – 447 с.
4. ГДА СБУ. – Ф.6. – Спр.49475–фп.
5. Довгань К. Г. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.). Автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008.
6. Заруба В. Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН // Сучасність. – 1996. – №5. – С.105–116.
7. Литвин Н. М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920–1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми). Дис. ... канд. істор. наук за спец. 07.00.01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2006.
8. Лозицький В. С. Політбюро ЦК компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991). – К.: Генеза, 2005. – 368 с.
9. Лубянка: ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1960: Справочник / Сост., введ. примеч.: А. И. Кокурин, Н. В. Петров; Науч. ред. Р. Г. Пихоя; Междунар. фонд «Демократия». – М.: МФД, 1997. – 352 с.
10. Лубянка: Органи ВЧК–ОГПУ–НКВД–НКГБ–МГБ–МВД–КГБ, 1917–1991: Справочник / Сост.: А. И. Кокурин, Н. В. Петров; Междунар. фонд «Демократия». – М.: МФД; Изд-во Йельского ун-та: Материк, 2003. – 768 с.
11. Матеріали Всеукраїнської конференції сумної пам'яті великого терору 1937 року «Злочин без кари», 3–4 листопада 1997 р. / Авт.-сост.: А. А. Кондрацький, М. М. Рожненко. – К.: Стило, 1998. – 270 с.
12. Матеріали науково-теоретичної конференції «Реабілітовані історією. Центральна Україна, 1917–1991 роки», 28–29 жовтня 1997 р. / Редкол.: М. М. Суворов (гол.) та ін.; Кіровоградська облдержадміністрація; Наук.-ред. відділ по підготовці видання «Реабілітовані історією. Кіровоградська область» та ін. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, [1998]. – 50 с.
13. Михайло Марченко: [Документи] / Публ. О. С. Рубльова // Укр. іст. журн. – 1996. – №1. – С.119–129; №2. – С.92–116; №3. – С.66–77.

14. Остання адреса: Розстріли соловецьких в'язнів з України у 1937–1938 рр.: У 2-х т. / Упоряд.: С. Кокін та ін.; Відп. ред. Ю. Шаповал. – К.: Сфера, 2003. – Т.1. – 471 с.; Т.2. – С.473–1093.
15. Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД, 1934–1941: Справочник / Под ред.: Н. Г. Охотина, А. Б. Рогинского; О-во «Мемориал» и др. – М.: Звенья, 1999. – 503 с.
16. Политическое руководство Украины. 1938–1989 / Сост.: В. Ю. Васильев, Р. Ю. Подкур, Х. Куромия, Ю. И. Шаповал, А. Вайнер. – М.: РОССПЭН, 2006. – 544 с.
17. Ректори Київського університету. 1834–2006 / КНУТШ; В. В. Скопенко, В. А. Короткий, Т. В. Табеньська, І. І. Тіщенко, Л. В. Шевченко. – Київ: Либідь, 2006.
18. Репресії в Україні: Бібліографічний покажчик / Упор. Є. Бабич, В. Патока. – К.: «Смолоскип», 2007. – 520 с.
19. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
20. Студенти Київського державного університету – жертви сталінських репресій: рік 1937-й // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – №3. – С.149–154.
21. Табачник Д. В. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х – 50-і рр.): Історичний та етнополітичний аспекти: Автореф. дис. ... д-ра істор. наук / НАН України: Ін-т нац. відносин і політології. – К., 1995. – 103 с.
22. Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20–80-і роки: Матеріали міжнарод. наук. конф., Київ, 15–16 вересня 1994 р. / НАНУ: Ін-т історії України НАНУ, Ін-т держави і права; Всеукр. та Київське т-во політв'язнів і репресованих; Редкол.: П. П. Панченко (гол.), Є. В. Пронюк (співгол.) та ін. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 1998. – 290 с.
23. Шаповал Ю. Україна ХХ ст.: Особи та події в контексті важкої історії. – К.: Генеза, 2001. – 560 с.
24. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К.: Абрис, 1997. – 608 с.
25. Шевченко Л. В. Доля керівників Київського університету в 30-і рр. ХХ ст. // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: 36 статей / Ін-т історії України НАН України та ін.; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін. – К., 2002. – Вип.20–21. – С.511–527.
26. Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: доля науковців // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – №1/2. – С.263–280.
11. Materialy Vseukrai'ns'koi' konferencii' sumnoi' pam'jati velykogo teroru 1937 roku «Zlochyn bez kary», 3–4 lystopada 1997 r. / Avt.–sost.: A. A. Kondrac'kyj, M. M. Rozhenko. – K.: Stylos, 1998. – 270 s.
12. Materialy naukovо–teoretychnoi' konferencii' «Reabilitovani istorijeju. Central'na Ukrai'na, 1917–1991 roky», 28–29 zhovtnja 1997 r. / Redkol.: M. M. Suvorov (gol.) ta in.; Kirovograds'ka obldzerhadministracija; Nauk.–red. viddil po pidgotovci vydannja «Reabilitovani istorijeju. Kirovograds'ka oblast'» ta in. – Kirovograd: KDPU im. V. Vynnychenka, [1998]. – 50 s.
13. Myhajlo Marchenko: [Dokumenty] / Publ. O. S. Rubl'ova // Ukr. ist. zhurn. – 1996. – №1. – S.119–129; №2. – S.92–116; №3. – S.66–77.
14. Ostannja adresa: Rozstrily solovec'kyh v'jazniv z Ukrai'ny u 1937–1938 rr.: U 2-h t. / Uporjad.: S. Kokin ta in.; Vidp. red. Ju. Shapoval. – K.: Sfera, 2003. – T.1. – 471 s.; T.2. – S.473–1093.
15. Petrov N. V., Skorkin K. V. Kto rukovodil NKVD, 1934–1941: Spravochnik / Pod red.: N. G. Ohotina, A. B. Roginskogo; O-vo «Memorial» i dr. – M.: Zven'ja, 1999. – 503 s.
16. Politicheskoe rukovodstvo Ukrainy. 1938–1989 / Sost.: V. Ju. Vasil'ev, R. Ju. Podkur, H. Kuromija, Ju. I. Shapoval, A. Vajner. – M.: ROSSPJeN, 2006. – 544 s.
17. Rektory Kyi'vs'kogo universytetu. 1834–2006 / KNUtSh; V. V. Skopenko, V. A. Korotkyj, T. V. Tabens'ka, I. I. Tishhenko, L. V. Shevchenko. – Kyi'v: Lybid', 2006.
18. Represii' v Ukrai'ni. Bibliografichnyj pokazhchik / Upor. Je. Babych, V. Patoka. – K.: «Smoloskyp», 2007. – 520 s.
19. Rubl'ov O. S. Zahidnoukrai'ns'ka inteligencija u zagal'nonacional'nyh politychnyh ta kul'turnyh procesah (1914–1939). – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2004. – 648 s.
20. Studenty Kyi'vs'kogo derzhavnogo universytetu – zhertyv stalins'kyh represij: rik 1937-j // Visnyk Akademii' praci i social'nyh vidnosyn Federacii' profspilok Ukrai'ny. – 2006. – №3. – S.149–154.
21. Tabachnyk D. V. Fenomen totalitarno–repressyvnoho suspi'l'stva v Ukrai'ni (kinec' 20-h – 50-i rr.): Istorychnyj ta etnopolitychnyj aspekty: Avtoref. dys. ... d-ra istor. nauk / NAN Ukrai'ny: In-t nac. vidnosyn i politologii'. – K., 1995. – 103 s.
22. Totalitarna derzhava i politychni represii' v Ukrai'ny u 20–80-i roky: Materialy miznarod. nauk. konf., Kyi'v, 15–16 veresnja 1994 r. / NANU: In-t istorii' Ukrai'ny NANU, In-t derzhavy i prava; Vseukr. ta Kyi'vs'ke t-vo polity'jazniv i represovanyh; Redkol.: P. P. Panchenko (gol.), Je. V. Pronjuk (spivgol.) ta in. – K.: In-t istorii' Ukrai'ny NANU, 1998. – 290 s.
23. Shapoval Ju. Ukrai'na XX st.: Osoby ta podii' v konteksti vazhkoj istorii'. – K.: Geneza, 2001. – 560 s.
24. Shapoval Ju., Prystajko V., Zolotar'ov V. ChK–GPU–NKVD v Ukrai'ni: osoby, fakty, dokumenty. – K.: Abris, 1997. – 608 s.
25. Shevchenko L. V. Dolja kerivnykiv Kyi'vs'kogo universytetu v 30-i rr. XX st. // Istorija Ukrai'ny: Malovidomi imena, podii', fakty: Zb. statej / In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny ta in.; Redkol.: P. T. Tron'ko (vidp. red.) ta in. – K., 2002. – Vyp.20–21. – S.511–527.
26. Jurkova O. Kyi'vs'ka istorychna shkola M. S. Grushevs'kogo: dolja naukovciv // Z arhiviv VUCHK–GPU–NKVD–KGB. – 1998. – №1/2. – S.263–280.

References

1. Bazhan O. G., Danyljuk Ju. Z., Rubl'ov O. S. Istorija pid presom ideologii' // Znevazhena Klio: Zb. na poshanu akad. NAN Ukrai'ny P. T. Tron'ka / In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny; Redkol.: Ju. Z. Danyljuk (golov. red.) ta in. – K., 2005. – S.3–74.
2. Bilas I. G. Represyvno–karal'na systema v Ukrai'ni 1917–1953: Suspi'l'no–politychnyj ta istoriko–pravovyj analiz: U 2-h t. – K.: Lybid': Vijs'ko Ukrai'ny, 1994. – Kn.1. – 422 s.; Kn.2. – 428 s.
3. Bilokin' S. Masovyj teror jak zasib derzhavnogo upravlinnja v SRSR (1917–1941 rr.): Dzherezloznavche doslidzhennja. – K., 1999. – 447 s.
4. GDA SBU. – F.6. – Spr.49475–fp.
5. Dovgan' K. G. Kyi'vs'kyj universytet v umovah posylennja stalins'kogo totalitarnogo rezhymu (1933–1941 rr.). Avtoref. dys. ... kand. istor. nauk. – Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyi'v, 2008.
6. Zaruba V. Znyshhennja kyi'vs'koi' shkoly istorykiv M. Grushevs'kogo: Za materialamy arhivu VUAN // Suchasnist'. – 1996. – №5. – S.105–116.
7. Lytvyn N. M. Politychni represii' proty naukovoi' inteligencii' v radjans'kij Ukrai'ni v 1920–1930-h rokah (ideologichni aspekty problemy). Dys. ... kand. istor. nauk za spec. 07.00.01 – istorija Ukrai'ny. – Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M. P. Dragomanova. – Kyi'v, 2006.
8. Lozyc'kyj V. S. Polityburo CK kompartii' Ukrai'ny: istorija, osoby, stosunky (1918–1991). – K.: Geneza, 2005. – 368 s.
9. Lubjanka: VChK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB, 1917–1960: Spravochnik / Sost., vved. primech.: A. I. Kokurin, N. V. Petrov; Nauch. red. R. G. Pihoha; Mezhdunar. fond «Demokratija». – M.: MFD, 1997. – 352 s.
10. Lubjanka: Organy VChK–OGPU–NKVD–NKGB–MGB–MVD–KGB, 1917–1991: Spravochnik / Sost.: A. I. Kokurin, N. V. Petrov; Mezhdunar. fond «Demokratija». – M.: MFD: Izd-vo Jel'skogo un-ta: Materik, 2003. – 768 s.

Nikolaeva N. B., Ph.D., Researcher Faculty of History, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), nimrodel-n@yandex.ru

Repressed teacher KSU Boris Bogdanovich

The biography of professor of KSU Boris Bogdanovich, his life and his work are analyzed in this article. The reasons for his arrest and negative attitude of security officers to representatives of Ukrainian scientific centers in the 1920s – 1930s are examined.

Keywords: the USSR GPU, VUAN, security officials, scientists, Ukrainian liberation movement, ukrainization.

Николаева Н. Б., кандидат исторических наук, научный сотрудник исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), nimrodel-n@yandex.ru

Репрессированный преподаватель Киевского государственного университета Богданович Борис Викторович

Рассматривается биография преподавателя КГУ Б. Богдановича. Проанализировано его жизнь и деятельность. Рассмотрены причины его ареста и негативного отношения чекистов к представителям украинских научных центров в 1920-е – 1930-е годы.

Ключевые слова: ГПУ, УССР, НКВД, ВУАН, чекисты, научные работники, интеллигенция, украинское освободительное движение, украинизация.

* * *